

**SOCIOEKONOMSKA ANALIZA
PERCEPCIJA I UZROKA ILEGALNOG
UBIJANJA PTICA NA DELTI NERETVE**

SOCIO-EKONOMSKA ANALIZA PERCEPCIJA I UZROKA ILEGALNOG UBIJANJA PTICA NA DELTI NERETVE

Autorice:
mr.sc. Suzana Kunac i doc.dr.sc. Petra Rodik
Peta disciplina - obrt za znanstvene i tehničke usluge i savjetovanja

Zagreb, prosinac 2021.

Sadržaj

1.	Uvod	4
2.	Metodologija istraživanja.....	7
3.	Rezultati	10
3.1.	Sociodemografski i ekonomski profil ispitanika.....	10
3.2.	Ekološki stavovi ispitanika.....	12
3.3.	Konzumacija liske	17
3.4.	Nabava liske, cijene i zarada	20
3.5.	Stavovi o krivolovu i njegovim uzrocima	23
3.6.	Prioriteti i prepreke u rješavanju problema krivolova ptica u dolini Neretve	29
4.	Bibliografija	33

1. Uvod

Prema podacima podacima Birdlife International¹ u Hrvatskoj se svake godine ilegalno ubije minimalno 166.000 ptica, dok se maksimalna brojka penje na 855.000 jedinki godišnje, stavljajući Hrvatsku u prvih 10 zemalja na Mediteranu kada je u pitanju ilegalno ubijanje ptica. Neke od crnih točaka ilegalnog ubijanja ptica su delta Neretve i kontinentalni ribnjaci, lokaliteti koji su ujedno i izrazito važna staništa za gniježđenje, zimovanje i odmor ptica strogo zaštićenih vrsta ptica močvarica. Upravo je zato Udruga Biom odabrala baš ove lokacije kao fokus svojih aktivnosti u borbi protiv krivolova ptica.

Prema Šarić Kapelj iz udruge Biom koja navodi Direktivu o pticama² Europske unije i hrvatskom zakonodavstvu, sredstva, naprave i metode za masovno ili neselektivno hvatanje ili ubijanje ptica su zabranjene upravo zbog prekomjernog utjecaja koje imaju ili bi mogle imati na broj ptica. No, prilikom protuzakonitog lova u Hrvatskoj često su korištena upravo nezakonita sredstva ili metode, kao što su električne vabilice, mreže, zamke, automatsko ili poluautomatsko oružje, umjetna rasvjeta te vozila ili plovila na motorni pogon. Osim toga, protuzakoniti lov često se odvija po noći, na područjima koja nisu lovište (more i određena zaštićena područja) te iz neregistriranih lovno-gospodarskih objekata.

Stoga se nekoliko projekata Bioma bavi upravo suzbijanjem te vrste krivolova. S obzirom da većina javnosti nije upoznata s problemom krivolova ptica u Hrvatskoj, a nadležne institucije ga ne suzbijaju sustavno, projekt „Jadranski preletnički put 4: Sigurni preletnički putevi – suzbijanje ilegalnog ubijanja ptica na Sredozemlju” je fokusiran na rješavanje tih problema. Glavni cilj tog projekta je zaštita delte Neretve kao ključnog odmorišta, zimovališta i gnjezdilišta ptica na jadranskom seobnom putu. Socio-ekonomska analiza je dio aktivnosti projekta i za glavni cilj ima dobiti jasniji uvid u motivaciju i uzroke

¹ Brochet et. al (2017): „Illegal killing and taking of birds in Europe outside the Mediterranean: assessing the scope and scale of a complex issue“

² Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds

krivolovnih aktivnosti na ptice na tom području, te percepcije i stavove prema prirodnim vrijednostima delte Neretve i samom krivolovu kojeg imaju različiti dionici unutar lokalne zajednice. Peta disciplina - obrt za znanstvene i tehničke usluge i savjetovanja, kao vanjski suradnik udruge Biom proveo je socio-ekonomsku analizu uzroka i percepcija o ilegalnom ubijanju ptica na delti Neretve.

Također, udruga Biom osim provedbe istraživanja, kroz ovaj projekt prati stanje populacija ptica na Neretvi, organizira edukativna predavanja i radionice za lokalno stanovništvo, sudjelovala je u izradi plana upravljanja područjem s Javnom ustanovom "Priroda Dubrovačko-neretvanska", ali i prati utjecaj ilegalnog lova na ptice. Kroz suradnju s ključnim dionicima i lokalnim stanovništvom nastoji suzbiti prijetnje za migracijske ptice i očuvati raznoliki ptičji svijet.

Ivana Šarić Kapelj iz udruge Biom provela je istraživanje: „Protuzakoniti lov ptica u Hrvatskoj: Pregled stavova i potreba policijskih službenika“. Kako su policijski službenici jedna skupina dionika s kojom se bavi i ova socio-ekonomska analiza vrijedno je navesti ključne rezultate te studije. Šarić Kapelj u rezultatima istraživanja navodi kako većina policijskih službenika, čak njih 76,9% gotovo nikada se ne susreće s krivolovom na terenu. S ovom ilegalnom radnjom najčešće se susreću policajci iz Dubrovačko-neretvanske županije.³ Taj podatak korespondira s nalazima da je delta Neretve jedna od crnih točaka protuzakonitog lova ptica u Hrvatskoj.

Rezultati tog istraživanja pokazuju da je čak 47,6% anketiranih policajaca motivirano ili izrazito motivirano za suzbijanje krivolova, dok njih 16,5% nisu motivirani. Preostalih 35,9% službenika su „srednje motivirani“ za suzbijanje krivolova. Kao glavni problem za suzbijanje krivolova policajci navode nedostatna znanja o temi krivolova ptica, a posebno ističu da im nedostaje znanje o strogo zaštićenim ptičjim vrstama te zakonskim propisima i procedurama na temu krivolova. Oni također tvrde da nisu osviješteni o razmjeru problema i važnosti ptica za prirodu. Stoga kao glavnu preporuku za što uspješnije suzbijane

³ Šarć Kapelj, I. (2020): „Protuzakoniti lov ptica u Hrvatskoj: stavovi i potrebe policijskih službenika“

protuzakonitog lova policajci navode dodatne edukacije na temu krivolova, koja bi pokrivala zakonske propise, ilegalne alate koji se koriste u krivolovu, staništa i kritične točke na kojima se protuzakoniti lov odvija, uz pokazni rad na terenu. Također ističu kako im je potrebna edukacija prepoznavanja vrsta ptica, barem onih koje najčešće stradavaju u krivolovu.

Kao drugi problem policijski službenici navode manjak kapaciteta za suzbijanje protuzakonitog lova i to u vidu dostupnog broja ljudi, opreme i unutarnje organizacije. Isto tako kao problem navode manjak vremena za bavljenje sprječavanja protuzakonitog lova uslijed drugih obaveza, kao i preopterećenost birokracijom. Osim toga, smatraju kako je teško operativno pokriti veliki teren na kojem se protuzakoniti lov odvija, te kako je krivolov specifična vrsta kaznenog djela koja se odvija na terenu kojeg policija često ne nadzire. Stoga zaključuju kako trenutno ne postoji dovoljno policijskih službenika dostupnih za kontinuirano suzbijanje protuzakonitog lova. Policajci kao problem navode i manjak tehničke opreme za suzbijanje krivolova, kao što su adekvatna terenska vozila, plovila, sredstva za rad po noći i nadzorne kamere. Kao primjer, policijski službenici iz neretvanskog područja ne posjeduju plovilo, koje je nužno za suzbijanje krivolova koji se tamo odvija isključivo na morskom ili močvarnom području. Službenici također navode kako trenutno ne postoji ili nisu svjesni jedinstvene upute ili procedure kako procesuirati protuzakoniti lov na terenu. Osim toga, smatraju kako je problem unutarnje organizacije i smjenski rad, koji je u nekim područjima organiziran tako da ne postoji dostupna smjena u ranojutarnjim satima (zora) kada se krivolov često odvija. Navode i problem korupcije u vidu „curenja informacija“ iz policijske postaje, poglavito u manjim mjestima u kojima službenici često osobno poznaju krivolovce. Ispitanici zaključuju kako bi s povećanim brojem policijskih službenika na terenu, češćim ophodnjama, boljom organizacijom rada te adekvatnom opremom mogli uspješnije suzbijati krivolov.

2. Metodologija istraživanja

Istraživanje je provedeno korištenjem mješovite metodologije i to kombinacijom analiza sekundarnih baza podataka, anketnim upitnikom, intervjuima s ključnim dionicima (predstavnici lokalnih samouprava i dvije ključne figure iz policije), te vođenje bilješki s terena. Središnja metoda prikupljanja podataka je anketiranje na uzorku koji se sastoji od namjernog i probabilističkog poduzorka ciljanih skupina dionika s područja delte Neretve: policija (Policijske postaje Metković i Ploče); ugostiteljski objekti; tržnice; Javna ustanova "Priroda Dubrovačko-neretvanska"; lovačka društva prisutna na području; poljoprivrednici; turistički sektor (agencije, fotosafari, kite surferi, hoteli).

Anketni upitnik se sastojao od dvije velike cjeline od kojih se prva odnosi na bolje razumijevanje percepcija i stavova vezanih uz aktivnosti protuzakonitog lova na delti Neretve; bolje razumijevanje uzroka krivolovnih aktivnosti na ptice na području delte Neretve; bolje razumijevanje obrazaca ponašanja pri kupnji i/ili konzumaciji ilegalno ubijenih ptica, bolje razumijevanje percepcija i razine svijesti o prirodnim vrijednostima delte Neretve i njihovoj važnosti za ciljne skupine, dok se druga cjelina odnosila na socio-demografska i socio-ekonomska pitanja - uz moguće manje modifikacije prema specifičnosti pojedinih ciljanih skupina. Tijekom terenskog istraživanja anketari su odgovore odmah unosili u online upitnik, postavljen putem platforme SurveyMonkey koja je omogućila bilježenje metapodataka putem pametnih telefona, bilježenje početka i kraja anketiranja u realnom vremenu te praćenje popunjavanja pojedinih kvota.

Provedena je edukacija anketara koja je trajala dva sata i obuhvaćala sljedeće sadržaje: 1) anketa: sadržaj i upute za ispunjavanje ankete; 2) uzorak: upoznavanje sa strukturom uzorka i praćenje popunjavanje kvota pojedinih podskupina; 3) postupanje na terenu: pristupanje sudionicima, pravila ponašanja i komunikacija, ostala pitanja (sigurnost, zdravlje itd); 4) vođenje dnevnika anketara. Edukacija za potrebe provedbe terenskog istraživanja održana je 20. 04. 2021. godine i ponovo 18.06. 2021. godine. Terensko anketno istraživanje "face to face" provedeno je u dolini Neretve tijekom svibnja, lipnja i srpnja 2021. godine.

Za provedbu intervjua pripremljen je protokol s pitanjima koji su tematski pratili cjeline relevantne za ciljeve istraživanja. Između 21. i 24. lipnja 2021. godine napravljeno je sedam dubinskih intervjua na području delte Neretve, na temu (ilegalnog) lova na crnu listu. Intervjuirani su gradonačelnici Ploča i Opuzena, načelnici policijskih postaja Ploče i Metković te predstavnici mjesnih odbora Rogotin, Komin i Baćina. Intervjui su snimani diktafonom, a trajali su otprilike 30-60 minuta. Vođeni su na različitim lokacijama, ovisno o željama kazivača. Kazivači su pristali na snimanje razgovora. Planiran je bio i intervju s gradonačelnikom Metkovića, ali se od njega odustalo zbog višekratnih promjena dogovorenih termina za intervju.

Podaci potrebni za uzorkovanje preuzeti su iz relevantnih registara i podataka Državnog zavoda za statistiku. Planirani poduzorci su dijelom namjerni jer je primjerenije cilju i svrsi istraživanja ciljano tražiti ispitanike za koje pretpostavljamo da su najinformiraniji (gradonačelnici, voditelji relevantnih ureda itd.), te se takav tip uzorkovanja primijenio na: policijske postaje, tržnice i ugostiteljske objekte, Javnu ustanovu "Priroda Dubrovačko-neretvanska" i turistički sektor.

Veličina planiranog uzorka za anketiranje je bila 134 ispitanika.

Tablica 1: Usporedba realiziranog s planiranim uzorkom

Dionici	Realizirano	Planirano
Poljoprivrednici	39	40
Lovci	23	48
Turistički sektor	15	15
Ugostitelji	11	11
Tržnice	3	5
Policijska	9	11
Javna ustanova Priroda Dubrovačko-neretvanske županije	4	4
Total:	104	134

Odstupanje planiranog od realiziranog uzorka je najizrazitije kod podskupine lovaca. Ta skupina se pokazala kao izrazito nekooperativna tijekom

provedbe terenskog istraživanja dijelom zato što već poznaju rad udruge Biom, a terensko anketiranje su provodili djelatnici udruge Biom, a dijelom zato što ne postoji adresar svih lovaca s područja delte Neretve. Naime kod pripreme istraživanja jedino su kontakti predsjednika i tajnika lovačkih društava bili javno dostupni, dok drugih lovaca nisu. Iz tog razloga su anketari na terenu imali zahtjevan zadatak tzv. "snow ball samplinga" kada od jednog sugovornika tražite kontakte sljedećeg i tako do ispunjavanja zadane kvote. Ovdje je važno istaknuti da je ukupan broj svih lovaca na području delte Neretve procijenjen na 300 lovaca te su 23 anketirana lovca više nego dostatna za uzorak (radi se o otprilike 8% populacije).

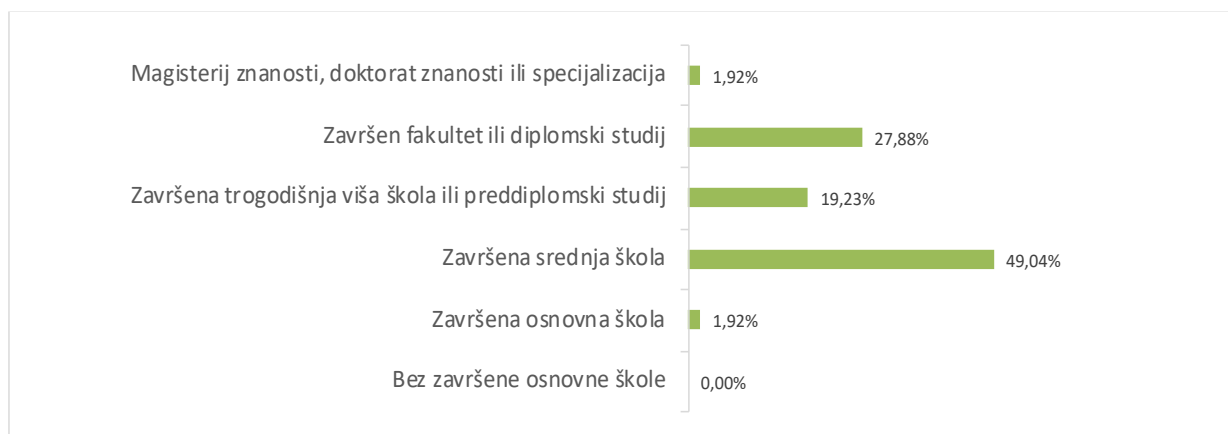
Statističke analiza provedena je putem univarijatnih i bivarijatnih tehnika, obrađujući posebnu pozornost na prirodu i isprepletenost veza između izučavanih pojava, a obrade su rađene u programu za statističke obrade podataka R. Rezultati statističkih obrada podataka u nastavku tekstu izvještaja bit će prikazani u formi tablica, grafova i slika. Za potrebe kvalitativne analize sadržaja intervjua, transkripte intervjua smo uvele u bazu softvareskog programa MAXQDA , uz pomoć kojeg se odradila kvalitativna analiza podataka. Rezultati analize sadržaja intervjua u nastavku teksta izvještaja bit će predstavljeni u formi deskriptivne analize s primjerima. Deskriptivno će biti prikazane pojedine koherentnije tematske cjeline, gdje će biti važno citatima poduprijeti interpretaciju nalaza kvantitativnog anketnog istraživanja.

3. Rezultati

3.1. Sociodemografski i ekonomski profil ispitanika

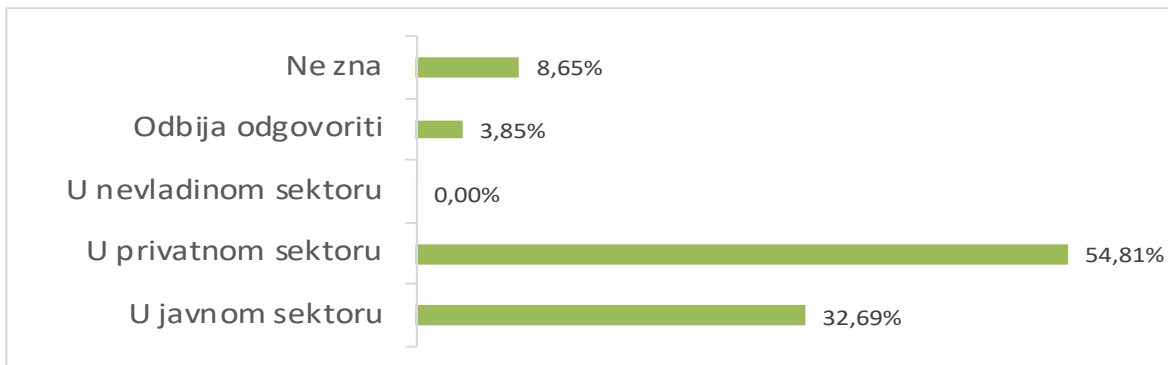
Od ukupno 104 ispitanika 31,7% je žena i 68,3% je muškaraca. Takvo odstupanje od distribucije po spolu u odnosu na opću populaciju (51% žena, 49% muškaraca) je očekivano jer uzorak je dijelom namjeren i ne odražava strukturu opće populacije. Iz takve distribucije po spolu je razvidno da je manje žena lovaca, policijskih službenika, vlasnica OPG-ova. Distribucija ispitanika po dobi je pokazala da je najmlađi ispitanik imao 27, a najstariji 86 godina, pri čemu je prosječna dob ispitanika 49 godina (medijan 47,5).

Prema Slici 1 – najviši stupanj obrazovanja (magisterij znanosti, doktorat znanosti ili specijalizacija) ima samo 2% ispitanika, dok ih je najviše sa završenom srednjom školom 49%.

Slika 1. Najviši završeni stupanj obrazovanja

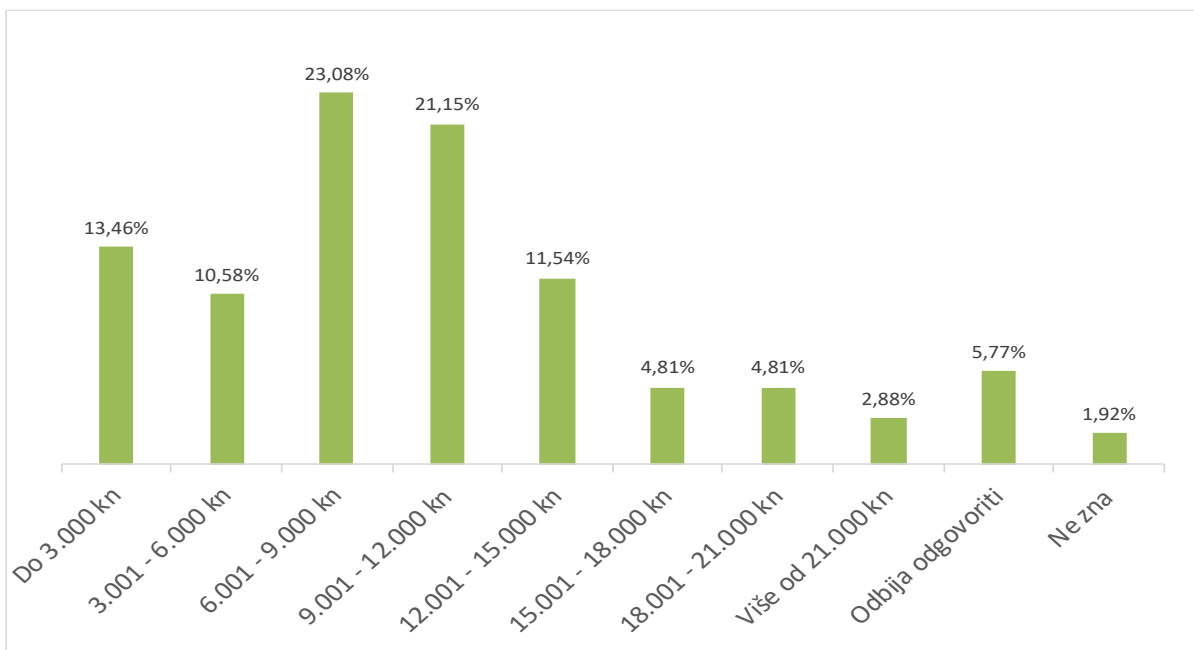
Rezultati istraživanja su kod strukture zaposlenosti pokazali da dvije trećine ispitanika (njih 62,5%) radi na neodređeno, dok ih jednak udio (13,5%) radi sezonski ili ne radi. Od preostalih ispitanika njih 6,7% radi na određeno, a njih 3,9% povremeno.

Slika 2. Sektor zaposlenja

Kao što je razvidno prema Slici 2 više od polovice ispitanika (55%) je zaposleno u privatnom sektoru, dok ih je u javnom sektoru 33%.

Prema Slici 3 mjesečni prihodi kućanstva se kreću od 3000 kn do više od 21000 kn. Najveći udio ispitanika, njih 23% ima mjesečne prihode kućanstva u razredu od 6001 do 9000 kn, petina (21,1%) ih ima primanja u razredu od 9001 do 12000 kn, dok ih 11,5% ima mjesečna primanja na razini kućanstva u razredu od 12001 do 15000 kn. Zabrinjavajuće je da čak 13,5% ispitanika na razini kućanstva ima primanja do 3000 kn što govori o potencijalnom riziku od siromaštva za taj udio ispitanika.

Slika 3. Mjesečni prihodi kućanstva (podatak za prethodni mjesec)

3.2. Ekološki stavovi ispitanika

Ispitanici iz ovog istraživanja, a što je zorno vidljivo u Tablici 2 smatraju kako je najozbiljnija ekološka prijetnja održivom razvoju delte Neretve "prevelika upotreba pesticida i mineralnih gnojiva u poljoprivredi" što tvrdi više od dvije trećine anketiranih osoba (76,9%). Na drugom mjestu je "povećan salinitet zemlje zbog hidroelektrana" što kao prijetnju održivom razvoju doline Neretve smatra 58% ispitanika. Na trećem mjestu je "onečišćenje zraka" što više od trećine anketiranih drži da je ozbiljna prijetnja održivom razvoju u tom kraju. Četvrtina ispitanika smatra da je krivolov ptica najozbiljnija prijetnja održivom razvoju doline Neretve. Tako se krivolov ptica pojavljuje kao četvrta prijetnja održivom razvoju delte Neretve što može biti izazov kod senzibiliziranja građana za tu temu i rad na prevenciji ilegalnog lova ptica jer to nije percipirano kao ključni problem.

Tablica 2. Najozbiljnije ekološke prijetnje održivom razvoju doline Neretve

Od navedenih ekološki prijetnji održivom razvoju doline Neretve, molimo odaberite do tri koje smatrate najozbiljnijima? (odabir do tri odgovora)	% (N = 104)
Prevelika upotreba pesticida i mineralnih gnojiva u poljoprivredi	76,9%
Povećan salinitet zemlje zbog hidroelektrana	57,7%
Onečišćenje zraka	36,5%
Krivolov ptica	25,0%
Jendečenje i bageriranje – stvaranje novih poljoprivrednih zemljišta	18,3%
Ilegalni ribolov	18,3%
Bespravna gradnja kuća	10,6%
Nešto drugo	10,6%
Vađenje pijeska	8,7%
Sportske aktivnosti koje ugrožavaju gniježđenje ptičjih vrsta	1,9%

Osim gore navedenih prijetnji održivom razvoju doline Neretve ispitanici su još navodili slijedeće prijetnje: nestajanje staništa zbog nedostatka vode, otpad od polijevanja koji se baci u kanale, otpadne vode koje dolaze Neretvom, nedovršena melioracija, poremećena prirodna ravnoteža, vjetroelektrane na Pelješcu, Zatonu koje utječu na migracije ptica, nebriga lokalne zajednice, općenito onečišćenje prirode, luka Ploče, požari, kanalizacija koja ide u Neretvu, plastificidi koji dolaze vodama kroz tunel i odlagalište otpada.

Intervjuirane osobe dijele stavove anketiranih. Tako primjerice predstavnik Mjesni odbor (MO) Bačina kaže: „Baš za naša jezera, to je problem kanalizacije, ali nadamo se, evo kreće uskoro, da ćemo i to riješiti. Znači sve ove septičke jame oko jezera imaju doticaja s jezerom, je li? Onda, odlagalište, smetlište je tu kod nas već dugo dugo godina. Tako da su to veći problemi nego ovo (*op.a. ovo se odnosi na krivolov liske*)“.

Predstavnik MO Komin navodi pesticide kao ozbiljnu prijetnju održivom razvoju doline Neretve i kaže: „A slušaj, po meni pesticide treba staviti u okvire. Sve to skupa se svodi na pesticide, koji ulaze tebi doli u Neretvu. I oni ti zagađuju tvoju Neretvu i oni tjeraju ribu, i oni sve skupa rade to. I oni nas uništavaju. Koliko se povećala količina u dolini Neretve zadnjih godinu dana?. Dobro, zadnjih godinu i po, sad je korona pa se ne evidentira to... Ali za pedeset posto od pretprošle godine je bio povećan. Jel itko postavlja to pitanje. Oni se bavu liskama. “Predstavnicu MO Komin spominje američkog raka kao neautohtonu vrstu. „To je došlo negdje iz Amerike, po prilici, ovaj naš Amerikanac, on je tamo bija ribar u Meksičkom zaljevu tamo. I doša je tu i on sada radi nešto sa institutom tamo u Dubrovniku, za oceanografiju i lovi te. I sad ima ih i u Splitu. A to se toliko razmnožilo, uša je u Neretvu, već do Rogotinskog mosta. Zbog njega nema više ribe.“

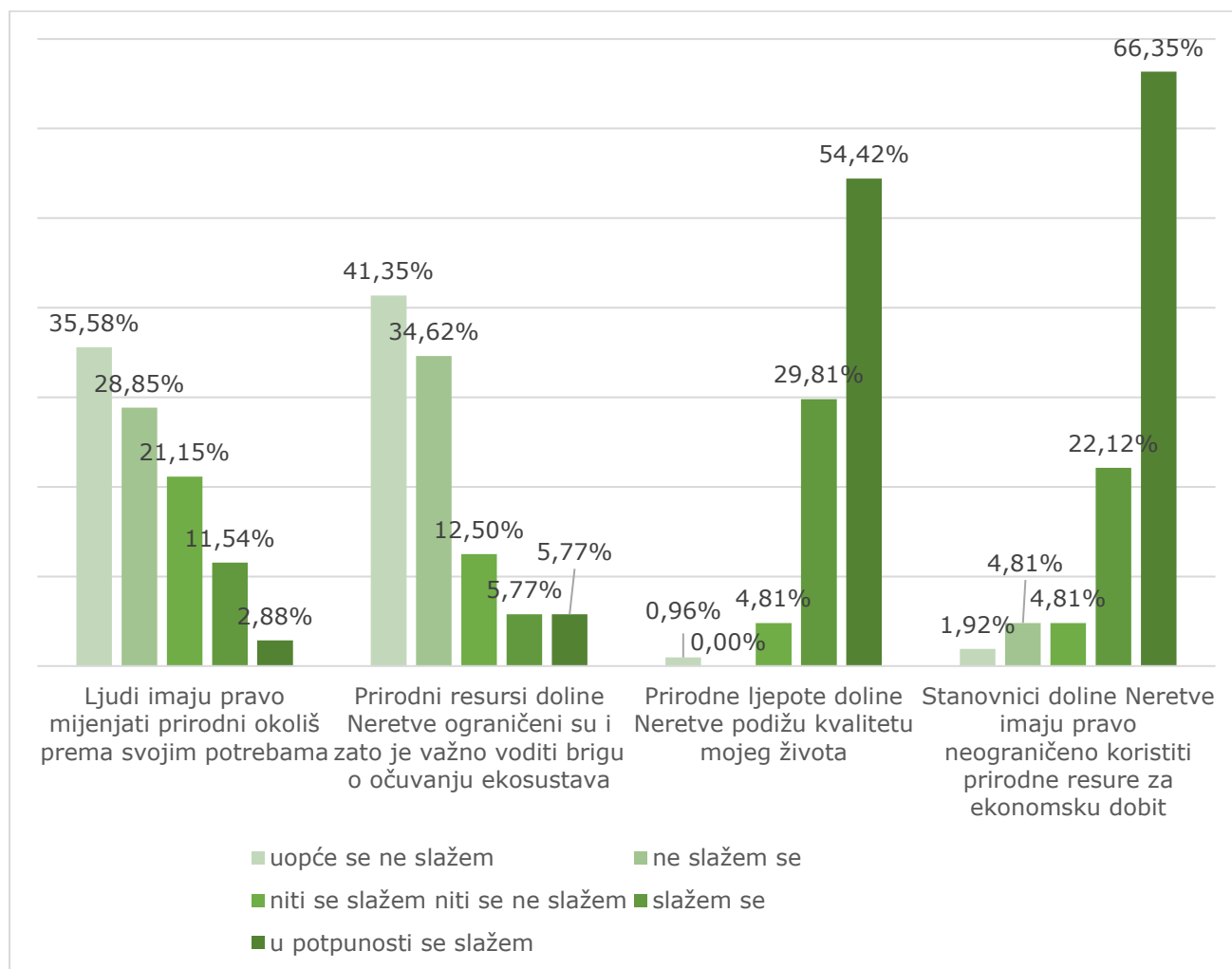
I predstavnici MO Rogotin spominju plavog raka i pesticide kao ključne izazove za održivi razvoj delte Neretve. „Cidikor, sredstvo za uništavanje korova, EU ga je zabranila. Zasljanjivanje Neretve, luka Ploče, radila je država brane, a mi nismo to uspili ni održavati i to je problem, tako da danas ti imaš neke vrste morskih riba u Metkoviću doli, u srid rijeke možeš uloviti lignju kad je noj vrime, to nije ekološki problem, ali govori da bi trebalo održavati brane i ustave, a da se to ne radi. Luka Ploče uporno širi taj kanal, dubli kanal, naravno veći je dotok slane vode. Ima i problem koji se nigdi u svitu nije događa, možda se i događa ali kod nas je to kao normalno, da su u balastnim vodama došle neke vrste životinja koji nisu tradicionalne, ni autohtone, primjer je plavi rak - on sad za Neretvu nije problem, ali za 5-6, 10 godina će biti ogromni problem. On je već sve izija (*op.a. pojeo*), mlađi, jegulje, to tamani i kad više jednoga dana ne bude

ima šta u moru, on će ujit (op.a. uhvatiti) i lisku. Ne možete virovat, da mali rak će pojesti lubina koji je veličine boce od 2 litre Coca Cole jer on kad ujiti (op.a. uhvati), on ne pušta. Jedan taj rak izleže milijun jajašaca.“

Gradonačelnik Ploča je bio iscrpan na temu ekoloških prijetnji za deltu Neretve: „Neretva se fomira gori na razini Konjica, nakon toga postoji jedna ili dvi hidrocentrale koje zaustavljaju tok slatke vode, prvenstveno voda dolazi iz padalina i kako sva ostala popratna industrija nema rješenu odvodnju, otpadnu odvodnju, onda se to pušta u Neretvu i samim time svakome je jasno, nemaš sustav za čišćenje nego ima nešto što prlja sustav, a ono što ga čisti si smanjio. To je broj jedan. Broj dva je cijela Neretva do Komina je prirodan tijek Neretve, a samo tih 5-10 km je napravljena obala do samog ušća i to je preusmjerilo tok. A ono što je činilo samu deltu s milijon rukavaca, ona se polako meliorirala i pretvarala u područje ljudima prihvatljivije za život. Tad su se ljudi borili za hranu, to je ljudima tad bio motiv. Austro-ugarska je uvelike izmjenila utok Neretve u moru, znali su kako to napraviti smisleno za razvoj poljoprivrede, a kako i očuvati ono što je bitno od prirode i onda su se formirali neki novi kanali kako bi se putovalo do tih obradivih površina, koje su bile minijature u odnosu na ono što imamo danas. Ljudi su održavali te kanale i samim time imate veće pritoke zdrave vode u ona močvarna područja koja se ne održavaju i nemate pritoke slatke vode, a onda i vrste koje su tu prije živjele, u izmjenjenim okolnostima više ne žive, eventualno se neke druge situiraju koje se tu snađu ali vi na jednom mjestu poremitite biološki ciklus koji ima refleksije na dalje. Na Neretvi je uvijek postojao ribolov, međutim čovjekov utjecaj kroz vid ribarstva ne može poremetiti prirodnu ravnotežu koja je danas uvelike poremećena. Poremećena je zbog niza faktora, imamo i pitanja Baćinskih jezera koja su prirodno spojena s morem, pa im se dubina smanjila za 30-40% , onda imamo to da je čovjek Vrgorsko jezero spojio s Baćinskim jezerima kao međuprostorom u koji se voda cijedi i gori se razvila ekstenzivna poljoprivreda. Na žalost po meni, ta ekstenzivna poljoprivreda, pohlepa ljudi u skladu sa današnjim sustavom je dovela do korištenja velike količine nedozvoljenih sredstava da bi povećali prinose, a sva ta sredstva imaju dug period poluraspada u prirodi. Ona se vodom ispiru i dolaze u ta ista Baćinska jezera i rezultat je sljedeći da je to prvo jezero u koje se ulijeva kanal iz

Vrgoračkog jezera s neke dubine od 15 m, danas na dubini od 3 m i prirodna raznolikost gotovo da više ne postoji. U zadnjih 5 godina i manje vi ste svaki put u datom trenutku godine, tu ima jedna riba koja se zove *ukljiva*, vagon ukljeve bi bio na tom mjestu gdje se voda uljeva, toga danas ima samo u tragovima. Onda ta jedna riba *plotica* koja se isto lovila i dobra je za konzumaciju danas je gotovo pa i nema, prije je to bilo u neku malu mrežu ulovit 100 kg bez problema. Na te stvari nitko ne obraća pažnju, a onda nađu neku nišu u kojoj pronađu nekakvu endemsku vrstu koja u tom ciklusu očuvanja prirodne raznolikosti ne čini takav faktor i na to se alociraju velika sredstva, financijska, ljudska da se to istraživa, zaštiti, vako, nako, a ono što je bitno ostaje sa strane. Tako je i u Neretvi od 50 ha malih parcela došla do 1000 ha poljoprivedno obradivog zemljišta i tu se naravno koriste herbicidi, pesticidi, naravno da se to vidi na sam završni tok rijeke i u more, i onda imate promjene u biološkom sastavu na samom ušću. Druge stvari koje su se dogodile vjerojatno isto djelovanjem čovjeka je pojavnost plavoga raka, koji je u potpunosti izmjenio puno stvari od pojavnosti domaćeg raka kojeg više uopće nema, da je desetkovao svu mlađ ribe koja mu je dostupna, pa onda pojava te strepke koja nije bila ovdje zastupljena kao riba koja je isto desetkovala određene populacije, puno se toga tu izmjenilo, da ne govorim o kormoranima koji bi ovdje trebali biti aktivno istrebljivani jer ovdje nije njihovo prirodno stanište, čak i zakonski, ali kako su oni na ribnjacima zaštićene vrste koliko znam i ovdje se vode kao zaštićene koliko znam, ne bi ih trebalo ubijati, a nisu, nitko ne potiče da se taj vran odstranjuje, taj vran ima veliku negativnu ulogu u očavanju mnogih vrsta, razina njegove dnevne konzumacije ribe je iznimno visoka 1,5 kg do 3 kg, a riba kojom se on hrani, mlađ te ribe, pa kada se poslije zbroji konzumacija male ribe, ličinki, primjetilo se da je ta konzumna riba desetkovana. Jedna od cijenjenih riba ovdje to je taj cipal, mi ga zovemo balavac, on je pa gotovo nestao. Uzroci su to što sam govorio, neodržavanje kanala tih koji su postojali, strepka, vjerojatno i otrovi i plavi rak i vran, ubili ste jednu cijelu populaciju koja je bila bitna za prirodnu raznolikost i za neke ljudske potrebe. Na to nitko ne reagira, a dođem u situaciju da se reagira na načine lova na crnu lisku gdje mi nitko nije dokazao kako da svi lovci svijeta je love, kako ju mogu uopće ugroziti.?"

Ekološku svijest ispitanika generalno smo mjerili skraćenom i modificiranom verzijom upitnika poznatog kao NEP (New Ecological Paradigm). Općenito promatrajući najveći broj ispitanika se ne slaže s tvrdnjom da „ljudi imaju pravo mijenjati prirodni okoliš prema svojim potrebama“. Čak 64,3% anketiranih osoba ne dijeli to mišljenje što govori da ipak imaju neki odmak od antropocentrizma. Slična distribucija ne slaganja je i kod tvrdnje „stanovnici doline Neretve imaju pravo neograničeno koristiti prirodne resurse za ekonomsku dobit“. Naime čak 76% ispitanika se ne slaže s tom tvrdnjom. Slaganje s tvrdnjom u čak 92% slučajeva da su „prirodni resursi doline Neretve ograničeni i zato je važno voditi brigu o očuvanju eko sustava“ govori o visokom stupnu ekološke svijesti i želje ispitanika da očuvaju bio raznolikost i eko sustav doline Neretve. Također velika većina anketiranih (njih 88,5%) smatra da „prirodne ljepote doline Neretve podižu kvalitetu njihovog života“.

Slika 4. Stavovi o odnosima čovjeka i okoliša

3.3. Konzumacija liske

Nešto više od petine ispitanika (njih 23,1%) tvrdi da nikada nisu konzumirali lisiku, nešto manje od petine (njih 19,2%) tvrdi da je lisiku konzumiralo prije, a sada više ne i gotovo trećina ispitanika (njih 26,9%) što je ujedno i najveći udio u strukturi konzumacije lisike – tvrdi da je jede jednom godišnje. Ispitanike koje su tako odgovorili na ovo pitanje (da nikada nisu konzumirali lisiku, da su je prije konzumirali, a sada ne, te da je konzumiraju jednom godišnje) nismo dodatno ispitivali kako nabavljaju lisiku, gdje i s kim je je najčešće jedu, te u kojim prilikama jedu lisiku. Na ta pitanja su odgovarali oni anketirani koji su odgovorili da lisiku jedu 2-5 puta godišnje (njih 15,4%) te oni koji je jedu više od 5 puta godišnje (13,7%).

Tablica 3. Učestalost konzumacije lisike

Konzumirate li lisiku i ako da, koliko često?	% (N=104)
Nikada nisam konzumirao/la lisiku	23,1%
Prije sam konzumirao/la, sad više ne	19,2%
Jednom godišnje	26,9%
2-5 puta godišnje	15,4%
Više od 5 puta godišnje	13,7%
Odbija odgovoriti	0,96%
Ne zna	0,96%

Provjerili smo jesu li sociodemografska obilježja ispitanika i njihovi stavovi o okolišu prediktori ponašanja u smislu da razlikuju one ispitanike/ce koji ne konzumiraju lisike od onih koji ih konzumiraju (neovisno koliko često). U tu svrhu proveli smo logističku regresiju u kojoj je binarna kriterijska varijabla bila konzumacija lisike, a prediktorski set je uključivao sljedeće varijable: spol, dob, obrazovanje (dihotomizirano u dvije skupine: niže obrazovanje, što uključuje sve do završene srednje škole, i više obrazovanje, što uključuje završenu višu školu ili fakultet), oblik rada (gdje su ispitanici svrstani u tri skupine: zaposleni na neodređeno; oni koji ne rade; oni koji rade na određeno, sezonski ili povremeno) te stavove o odnosu čovjeka i okoliša (četiri varijable prezentirane u Slici 5; detalje o regresijskom modelu su u Prilogu 1). Rezultati pokazuju kako je ključni

prediktor konzumacije liske spol pri čemu muškarci češće konzumiraju lisku od žena, a uz to se kao statistički značajan prediktor pojavljuje i rad na određeno, sezonski ili povremeno. Detaljniji uvid u odnos ovih dviju varijabli s konzumacijom liski prezentirane su u kontingencijskim tablicama u nastavku (Tablica 4 i Tablica 5).

Tablica 4. Konzumacija liske i spol.

	Ne konzumira lisku	Konzumira lisku
Žena	68,97%	31,03%
Muškarac	31,67%	68,33%

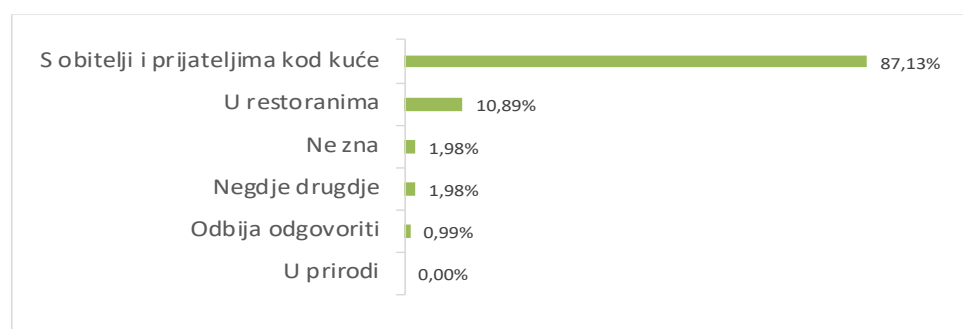
$\chi^2 = 9,5851$, $df = 1$, $p < 0.01$

Tablica 5. Konzumacija liske i oblik zaposlenosti.

	Ne konzumira lisku	Konzumira lisku
Rade na neodređeno	52,38%	47,62%
Rade na određeno, sezonski ili povremeno	26,09%	73,91%
Ne rade	0,00%	100,00%

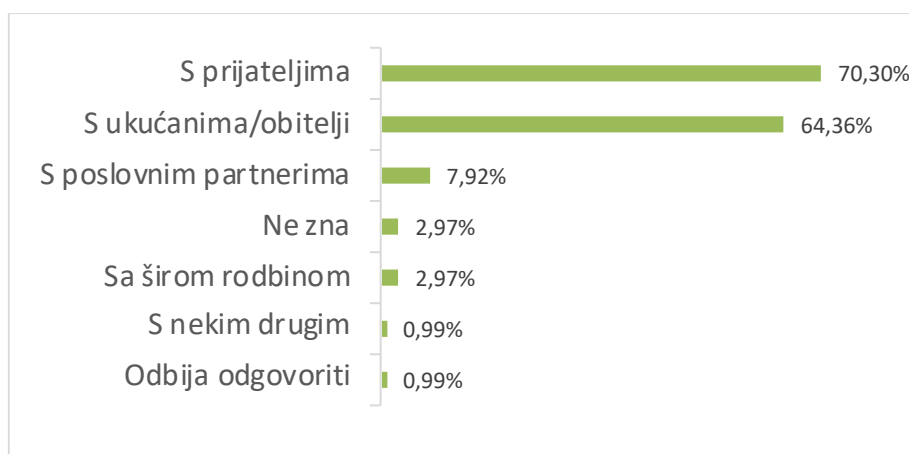
$\chi^2 = 7.1535$, $df = 2$, $p < 0.05$

Ispitanici koji jedu lisku najčešće je konzumiraju s obitelji i prijateljima kod kuće i to njih čak 87%. Manji dio tih ispitanika lisku jede u restoranima, njih 10,9%.

Slika 3. Mjesta na kojima se liska najčešće konzumira

Prema Slici 6 najčešće se liska konzumira s prijateljima (70,3%) i s ukućanima (64,4%). U manje zastupljenim slučajevima lisku ispitanici ponekad jedu s poslovnim partnerima (njih 7,9%) te sa širom rodbinom njih 3%.

Slika 6. Osobe s kojima se liska najčešće konzumira

Prema podacima iz Tablice 6 stanovnici delte Neretve najčešće konzumiraju lisku na obiteljskim i prijateljskim druženjima bez posebnog povoda, njih čak 74,3% tako jede lisku. Da se liska ipak u najvećem broju slučajeva jede bez posebnog povoda govore i dodatni odgovori: „bez posebnog povoda“, „normalnim danima - meni je to standard“, „nema neke posebne prilike“, „kad je vrijeme raštike“, „sezonski se konzumira“, „u svim prilikama“, „kad god imaju“. Petina ispitanika lisku jede za važne religijske blagdane, dok 15,8% ispitanika lisku konzumira za važne događaje (godišnjice braka, rođendane, ženidbe, krstitke itd.).

Tablica 6. Prilike u kojima se liska najčešće konzumira

U kojim prilikama najčešće jedete / stanovnici delte Neretve najčešće jedu lisku? (odabir do dva odgovora)	% (N=104)
Na obiteljskim i prijateljskim druženjima bez posebnog povoda	74,26%
Za važne religijske blagdane	20,79%
Za važne događaje (godišnjice braka, rođendane, ženidbe, krstitke itd.)	15,84%
U nekim drugim prilikama	8,91%
Za proslavu poslovnih uspjeha	5,94%
Ne zna	3,96%
Odbija odgovoriti	0,99%

I kod pitanja konzumacije liske odgovori anketiranih su u velikoj mjeri usklađeni s odgovorima kazivača. Predstavnik MO Baćine kaže da se liska najčešće sprema na lešo, može s kupusom, krumpirom. Kada odgovara na pitanja kada su to najčešće prilike u kojima se liska jede, kaže: „u mom slučaju to je kad

se ekipa skupi zimi, pa se nađemo u vikendici ili negdje, onda kupimo par komada, skuvamo i tako.“

Predstavnik MO Komina kaže da konzumacija liske „veže se uz sve naše svetkovine koje svako pleme ima u selu. Znači svako prezime u Kominu ima svoga sveca, posebnoga sveca. Znači naš zaštitnik, zaštitnik našega mista je sveti Ante. Ali na primjer, on je (ime izostavljeno) i oni slave Svi svete. Ja sam (ime izostavljeno), mi slavimo Sv. Nikolu. ... I tako, svako pleme imam svoga zaštitnika.“

Predstavnik MO Rogotin kaže da se liska konzumira za svetkovine. „Imate svetkovine u Rogotinu, Kominu, Opuzenu - liska je tradicija. U Kominu ako dođeš kod čovika, on nema lisku, to je sramota. Liska se lovi od 1.09. do prvog miseca, do Božića, Nove godine.“

Gradonačelnik Ploča kaže da „ljudi ili vole lisku ili je uglavnom ne jedu, rijetki će vam ljudi doma sami pojesti lisku, to je bilo vezano za neka druženja. Sad se to nabavlja od manjeg broja ljudi, čak se tada i prodavala i na pijaci. Liska se tretira kao post, pa čak se koristi za Badnjak“.

Predstavnik PP Metković kaže da nije ljubitelj liske i da „liska ide s raštikom, a to vam je ono zimi, raštika je kupus, a ja ne volim ni raštiku“.

3.4. Nabava liske, cijene i zarada

Najveći broj ispitanika (43,3%) najčešće lisku za obiteljsku i osobnu konzumaciju nabavlja tako da je „sam ulovi“. Trećina ispitanika (njih 30%) lisku nabavlja tako da je kupi od lovca kojeg poznaje, dok njih 26,7% lisku dobije na poklon od prijatelja i poznanika. Na tržnici ili uz cestu lisku kupuje 3,3% anketiranih.

Tako predstavnik MO Baćine kaže: Liska se kupuje kod krivolovaca „ajmo reć, ljudi koji to rade i u njih se može kupiti. Kupova sam i ja [ehe, mali smijeh] jel to je u nas specijalitet, ja obožavam i volim to, kupim bez problema.“

„Teško je nabavit lisku, jer je nema...ja sam isto tu ima za Svi svete i žena i priporučija sam se dvojici lovaca za dvi liske, rekli su nema. Da je ove

godine bilo jako jadno, da su bile mršave, nije bila zima prava. Liska kad se ubije tu prvu noć kad doleti smrdi od tog gliba. Kad ovdje jednu noć prinoći, promini vodu, napije se, očisti se, u pravoj je hrani, ima ishrane koliko hoće, onda je to druga priča.“

Tablica 7. Načini nabavljanja liske

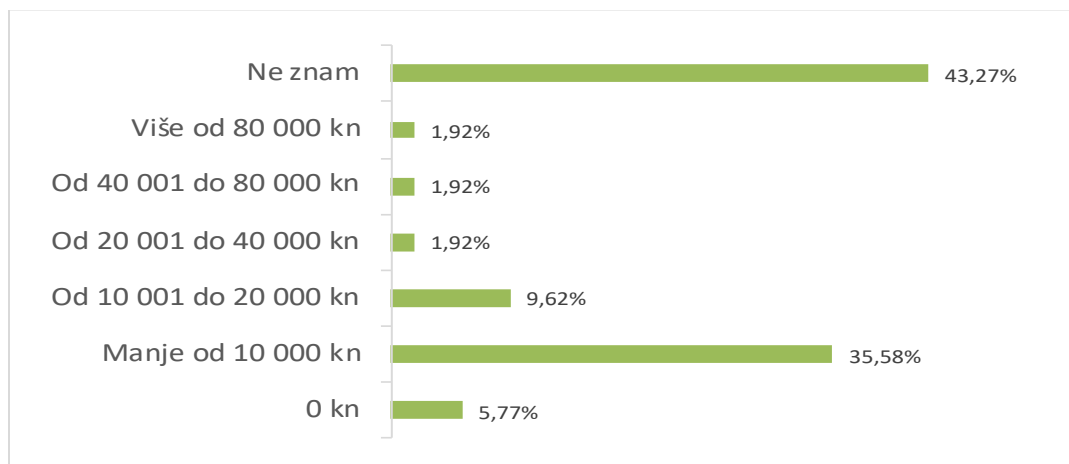
Kako najčešće nabavljate lisku za obiteljsku ili osobnu konzumaciju? (odabir do tri odgovora)	% (N = 74)
Da je sam/a ulovim	43,3%
Da je kupim od lovca kojeg poznajem	30,0%
Da je dobijem na poklon od prijatelja/poznanika	26,7%
Nabavim je drugačije	6,7%
Da je kupim na tržnici	3,3%
Da je kupim uz cestu	3,3%
Da razmijenim svoje proizvode (voće, povrće) za lisku	3,3%
Da je jedem samo u restoranima i konobama	0,0%
Ne zna	0,0%

Na pitanje o tome koliko liska košta u slobodnoj prodaji, dobili smo različite odgovore, tako da cijene variraju od minimalno 25 kuna do maksimalnih 100 kuna. Prosjek je 56,3 kune dok je median 50 kuna. Mogli bismo prema svemu što smo saznali iz rezultata istraživanja tvrditi da se cijena liske okvirno kreće između 50 i 60 kuna.

Gradonačelnik Ploča kaže da ne zna kolika je cijena – „sjećam se kad je bila 10 maraka, sad vjerujem da je 60 kn.“ I predstavnik MO Baćina kaže da je cijena oko 50, 60 kuna. Predstavnik MO Komin kaže: „Nekada je cijena bila 40 kn, nekada, koliko se ja sjećam to je bilo prije desetak godina, zadnjih godina je to ne vidim, ne znam da je iko kupija, prodava, ne znam, kažem ti, pojačale su se mjere, policija je malo oštrija nego je bila prije, odnešeno je tu par pušaka.“

Predstavnik MO Rogotin kaže: „Liska se nosi doktoru, liska je oko 50 kn.“

Na pitanje koliko se na godišnjoj razini može doprinijeti kućnom budžetu lovom na liske najveći broj ispitanika je tvrdio da ne zna – njih čak 43,3%. Njih 35,6% tvrdi da se kućnom budžetu može doprinijeti lovom na liske sa manje od 10 000 kuna, dok njih tek 9,6% tvrdi da se kućnom budžetu prodajom liske može doprinijeti između 10 001 i 20 000 kuna.

Slika 7. Procjena moguće godišnje zarade od lova na liske

Ovdje smo izdvojili citat predstavnika PP Metković koji kaže: „Ja ne mislim da je egzistencija u pitanju, nismo mi tamo u Africi. Za bilo kakvo kazneno djelo koje nas ugrožava, koje ugrožava okoliš, što je povod da se ono čini? Mislim da se na radi o egzistenciji, nego o biznisu, di će on uz svoj posao otići vikendom jedan, dva tri puta pa ne znam koliko on može ubrati, kažu da su to male količine tih liski. Uspješan lov je 10 liski, i sad kolika je cijena, nemam pojma, ali ne vjerujem da je to neka enormna cijena, ne znam.

Voditelj intervjuja: Dakle ne mislite da se radi o 100 000 kuna na godišnjoj razini? Ja takvim podatkom ne raspolažem, to nitko ne govori. Ali ne vjerujem da do policije ne bi došlo. Do policije sve dođe, nekad brže, nekad sporije, uvijek se dođe.

Voditelj intervjuja: Vi nemate saznanja da je to unosan biznis?

Pa nemam.“

S takvim stavom se ne slaže predstavnik MO Baćina. On kaže da je prvenstveni razlog ilegalnog lova na liske „profit, mislim zarada. Danas kad je dobra večer vi možete ubiti 40, 50, 60 lisaka... 20, 30, ali to ide to ide svaki dan, pa sad vi izračunajte, neka je deset puta po deset eura, to sto eura dnevno.“

On smatra da se krivolovom može zaraditi: „ Kako ne, kako ne. Tko ide za tim, može sigurno. I virujem da se zarađuje. Pogotovo sad što je tih krivolovaca ostalo manje, pa onda, potražnja je velika, pa im nije problem plasirati.“

Međutim predstavnik MO Rogotin se u potpunosti ne slaže i govori da je nemoguće ostvariti prihod od 80 000 kn godišnje od krivolova liski: „Neozbiljno, neka objasni, na koji način. Imamo 90 lovnih dana, 1200 lisaka mora ubiti za te novce, a zna se dogoditi da 15 dana nema nigdi ni jedne, fizički nemoguće, on bi svaku noć triba ubiti 100 lisaka. Ja ubijem 5 lisaka i upalim pentu i idem doma. Nema teorije tu cifru ostvariti. U prosjeku 5 liski se ubije. Ne može se od toga živiti. Tradicija je bila da ode 5 ljudi, oni su bili ljuti takmaci, to je bila prehrana, i bila je specijalitet.

3.5. Stavovi o krivolovu i njegovim uzrocima

Dva najizraženija stava o krivolovu liske i njegovim uzrocima su da se „krivolov liske u dolini Neretve primarno događa zbog višestoljetne tradicije lova” (na skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem, prosjek je 3,86), te da se „krivolov liske u dolini Neretve primarno događa zbog toga što se liska smatra delicijom” (na skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem, prosjek je 3,84). Prema iskazanim stavovima najveći broj anketiranih ne smatra da je uzrok krivolova liski „zato što donosi ozbiljnu zaradu” (na skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem, prosjek je 2,55).

Kada se pogledaju rezultati istraživanja u Tablici 9 jasno je vidljivo da se većina ispitanika slaže s tvrdnjom da „lov s električnim vabilicama i mamcima treba biti prokuzakonit” (prosjek na skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem na skali od 1-5, prosjek je 4,32). Isto tako većina ispitanika se slaže da se „potrebno vratiti na starinski način lova ptica („ćukalicom” i lađama bez motora), a ne loviti po noći, uz pomoć suvremenih tehnologija”. U nešto malo manjoj mjeri (na skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem, prosjek je 4,1) ispitanici se slažu i s tvrdnjom „svaki krivolov u ornitološkim rezervatima potrebno je kažnjavati visokom novčanom kaznom, čak i ako nije u komercijalne svrhe” i to u kategoriji „slažem se” i „u potpunosti se slažem” njih 78,84% . Prema iskazanom slaganju anketiranih „liske je u redu loviti, ali samo za potrebe osobne konzumacije” (na

skali od 1-5, gdje je 1 – uopće se ne slažem, a 5 je u potpunosti se slažem, prosjek je 3,9). Isti prosjek od 3,9 ima i tvrdnja „problem je samo krivolov, a ne i legalan lov i konzumacija liske“.

Iz intervjua je također vidljivo da većina sugovornika zagovara stav da se „potrebno vratiti na starinski način lova ptica („ćukalicom“ i lađama bez motora). *Tako predstavnik MO Rogotin kaže:* Tradicija lova na lisku postoji od kada je zapisa, ima i video od kada postoji kamera. Tradicija je bila dok nije bilo svjetala, dok nije bilo ničega. Postoji priča da se to slučajno otkrilo, prirodnim putem od trske, dok su čuvali krave, ovce, igrali se i dobili oponašanje zvuka liske. Znači tradicija je bila na Neretvi da je lov bila prehrana, ubili bi za nedilju dana, bilo je ćuka, puška, u klupici se vozilo (...) od kada tu ljudi žive je stara ta tradicija. Nekad je to bila plemenita vještina, nije to moga svak radit, tribalo je znati, a bilo je to nekad i skupo. Dosta je bilo bitno. Danas je to jako malo, mlađe populacije, zanima samo one koji su u kući imali lovce, pa se to prenilo s koljena na kolino. Po meni ove mlađe to toliko i ne interesira." *Kao glavni razlog ilegalnog lova na liske, ona kaže:* „Ja mislim da je glavni razlog što ljudi kad su ostali bez posla poslije rata su to vidjeli kao jednu vrstu preživljavanja, a ja danas mislim da i nema toliko toga krivolova. Ja nisam u tome, ali ono što vidim, čini se da je sve ostalo na par pojedinaca i par tradicionalnih lovaca. Ja bi to razdvojio, tradicionalnog lovca koji dođe i ubije za sebe i prijatelje i ide ća, i onoga koji cilu noć oće ubit što više, treba razlikovat toga što je ubija 5, od ovoga što je ubija 25 i malo mu i to." *Predstavnik MO Rogotin kaže:* „Tradicija trupa, veslo, došli smo do toga da nema lađa. Ja sam da se može ići u lov bez trupe, da ne možeš upalit pentu, lampu pa ić na ticu. Ja bi napravio da se u lov ide trupom, 5 lisaka i doma. To je vještina, nadnaravna vještina, te vještine su ljudi primjenjivali u ratu i bili najbolji ratnici...to je gađanje u noći, to je vještina, ne možeš ti to donit, mene je ćaća krca na provu kad sam ima 5 godina.“

Tablica 8. Razlozi krivolova liski u dolini Neretve

Molimo Vas da navedete u kojoj se mjeri slažete odnosno ne slažete sa sljedećim tvrdnjama.	uopće se ne slažem	ne slažem se	ni ti se slažem ni ti se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem	Prosjek
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događa zbog višestoljetne tradicije lova	4,81%	9,62%	9,62%	39,42%	32,69%	3,86
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događa zbog obiteljske konzumacije	8,65%	17,31%	17,31%	41,35%	13,46%	3,34
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događa zbog prodaje i upotpunjavanja kućnog budžeta za pokrivanje redovnih životnih troškova	11,54%	15,38%	15,38%	30,77%	18,27%	3,29
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događa zato što donosi ozbiljnu zaradu	21,15%	32,69%	32,69%	4,81%	12,50%	2,55
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događazbog uzbuđenja lova i rekreacije u prirodi	11,54%	14,42%	14,42%	44,23%	10,58%	3,28
Krivolov liske u dolini Neretve primarno se događa zbog toga što se liska smatra delicijom	4,81%	5,77%	5,77%	49,04%	25,00%	3,84
Krivolov liske u dolini Neretve pomoću reflektora, električnog vaba, motornih čamacica, plana i slično dio je suvremene kulture u kojoj sve mora biti dostupno brzo i lako	21,15%	21,15%	21,15%	26,92%	18,27%	3,00
Krivolov liske u dolini Neretve podjednako je čest kao i krivolov ptica u drugim krajevima RH	8,65%	14,42%	14,42%	34,62%	9,62%	3,22

Tablica 9. Stavovi o krivolovu

Molimo Vas da navedete u kojoj se mjeri slažete odnosno ne slažete sa sljedećim tvrdnjama.	uopće se ne slažem	ne slažem se	ni ti se slažem ni ti se ne slažem	slažem se	u potpunosti se slažem	Prosjek
Svaki krivolov u orintološkim rezervatima potrebno je kažnjavati visokom novčanom kaznom, čak i ako nije u komercijalne svrhe	5,77%	8,65%	6,73%	27,88%	50,96%	4,10
Lov s električnim vabilicama i mamcima treba biti prokuzakonit	5,77%	4,81%	4,81%	21,15%	63,46%	4,32
Korištenje olovne sačme u lovu na vodenim površinama nema nekog posebnog utjecaja na okoliš	14,42%	25,96%	32,69%	19,23%	7,69%	2,80
Nemam problem s tim da se liske love, ni za osobnu konzumaciju niti za zaradu	9,62%	39,42%	17,31%	19,23%	14,42%	2,89
Problem je samo krivolov, a ne i legalan lov i konzumacija liske	3,85%	12,50%	11,54%	30,77%	41,35%	3,93
Potrebno je vratiti se na starinski način lova ptica („čukalicom“ i lađama bez motora), a ne loviti po noći, uz pomoć suvremenih tehnologija	2,88%	4,81%	14,42%	25,96%	51,92%	4,19
Smatram da je u redu loviti liske, ali samo za potrebe osobne konzumacije	4,81%	11,54%	14,42%	24,04%	45,19%	3,93
Smeta mi buka od pucnjeva koji se čuju tijekom lovne sezone	55,77%	21,15%	7,69%	5,77%	9,62%	1,92
Udruge za zaštitu prirode ne vode računa o izazovima preživljavanja ljudi, već samo o preživljavanju ptica	14,42%	25,96%	20,19%	24,04%	15,38%	3,00
Problem je prodaja liske osim ako je ne kupite od lovoovlaštenika	12,50%	13,46%	25,00%	32,69%	16,35%	3,27

Predstavnik Policijske postaje Metković kaže da „u Kuli norinskoj, da tamo oni misle da je to (*lov na liske op.a.*) njima poslanje, kada uvati nekog starijeg lovca onda se on buni prvenstveno zato što on misli da on na to ima pravo, ali da vi dođete tamo i da lovite na isti način, on će reći da ste vi sa strane, ali on može, on je tu fetivi.“

Predstavnik MO Rogotin kaže: „Ja virujen kad bi se lovcima obećalo da mogu lovit tih 5 liski, da oni to uredno prijave lovačkom društvu, čak i sa specijalnim alatima, 98% lovaca bi pristalo, ali da ih se ne dira, ali ako ćeš ti ubit 10 liski, e onda ne može da te se ne dira.“

Gradonačelnik Ploča je bio izrazito opširan na tu temu i kaže: Tradicija lova na liske seže barem 4-5 koljena. Koliko je to bitan običaj? To je ipak preostalo kod određenog broja stanovnika Neretve, sad jel to kao što je bilo prije, mislim da ne jer su sve mlađe generacije sve manje zainteresirane za nešto takvo, ali kod nekih ljudi to ima sentimentalnu vrijednost. Rijetki su koji su od tih svojih predaka prenijeli te vrijednosti, samim time mislim da opada broj ljudi koji su za to sentimentalno vezani. U principu je po meni problem što su motivi ljudi za ulazak u lov samim time drugačiji. Tako onaj koji danas ulazi u lov nema tradicijske razine vrijednosti, upravo je to nastalo iz razloga što svi ljudi koji su bili vezani za lov i prije, i danas su bili postavljeni na ispravnim temeljima razloga za ići u lov, a ovi koji se danas regrutiraju nemaju taj vid lukrativnosti toga lova, nije to što ih motivira. Same tradicijske vještine koje idu uz taj lov su se uglavnom zaboravile. Mislim da ljude koji znaju loviti na tradicionalan način se može nabrojiti na prste ruke i to je problem. Način na koji se od strane nekih regulatornih tijela bilo to zaštitari okoliša, bili to policija ili bilo šta drugo neadekvatno se pristupilo rješavanju tog stanja, a zapravo je diskutabilno jel se to stanje uopće trebalo rješavati. Prvi odgovor koji mi moramo dati je je li lov na liske na bilo koji način ugrožava biološku raznovrsnost? Osobno smatram da ne ugrožava, i da ne vidim načina da je ne znam kako taj lov ekstenzivan na ovom području da bi se bilo što dogodilo toj populaciji samim tim ugrozila biološka raznolikost koja je temelj kojeg treba čuvati.

Što je tu bitno je to dole ušće koje se miješa s morem i ta ptica u svom prirodnom pravcu kretanja sjever jug prolazi za jednu fazu pripreme za sami let

što u sebi sadrži i konzumaciju pijeska što čisti probavni trakt i konzumaciju mora. Doleti, ona dolazi ovdje u jednom potpuno drugom stanju nego što bude kada je ovdje jedan, dva ili više dana, nakon toga ona krene u konzumaciju trava i onoga čime se obično hrani prije pripreme za let i onda više nije kvalitetna za konzumaciju. I zato se ovdje razvila tradicija. A kako je netko došao do te prve ideje to ne znam, ali svakako je bio inovativan da je shvatio da može sa izradom lovnih pribora, a to je ćukalica, privabiti tu pticu i na tome se dalje temeljio sav razvoj, nažalost kakav je i ostali dio društva, a to je društvo koje teži nekom povećanju produktivnosti, a bez nekog velikog smisla pa su se onda razvili sofisticirani alati za lov koji su pratili razvoj tehnologija, i tako smo danas došli da imamo puno produktivnije metodologije lova liske dostupnije lovcu samim time što lovac ne mora steći vještinu lova nego vrlo brzo se može na te stvari naučiti. To znači da osoba koja prethodno nije imala veze s time, koga prethodno nije imao tko odgojit kako se prema toj divljači treba ponašati i što zapravo znači zaštita prirode, koliko je bitno održavati biološku raznolikost, što je liska, kako leti, kako živi, gdje je štetočina, gdje nije, sve te stvari trebaš naučiti kada se uvodiš u lov. I ako nemaš produktivan alat kao što nije bio prije, onda moraš sve upoznat o toj ptici. Današnji alati su takvi da se na puno nepovoljnijim mjestima ta liska može loviti i konkurencija koja lovi starim načinima, tu nije konkurentna. Tako da od puške, nekakve primitivne rasvjete jer se liska lovi po noći, jer samo po noći leti, što netko tko nije upoznat s tim stvarima, na žalost takvi su ljudi bili kreatori svih osnova na kojima se regulacija lova trebala temeljiti, oni to nisu razumili i kad je to inicijalno ušlo kao neko pravilo koje je trebalo poštivati, od ljudi koji su tradicionalni lovci, koji su ispravni koji ne narušavaju prirodu su napravili krivolovce. E kad si napravio krivolovce, onda je išla reakcija na reakciju i došlo je do stanja kakvo je danas. Primarno nije narod, stanovnici nisu producirali krivolov nego ti koji nisu razumjeli što taj lov znači i dan danas ga ne razumiju, i danas troše i materijalne i ljudske resurse i pokušavaju te neke stvari iskontrolirati a da ne govorim koliko drugih problema ima na toj mikrolokaciji koji se ne riješavaju i koji se vide na oko kao devastacija prirode i biološke raznolikosti da je to nevjerojatno. Sad promjene biološke raznolikosti u moru na ušću sad imate na razini godinu do dvije. Prije bi se neke stvari mjenjale nakon 10 godina

i više godina. Vidite i po svom primjeru i udruge BIOM oko čega ste angažirani, oko nečega što uopće nije problem. To je dovelo do izmjena načina lova, percepcije ljudi šta taj lov znači, ali se izgubio cilj iz vida, a to je očuvanje bioraznolikosti.“

Predstavnik MO Komin tvrdi da „postoji pravi krivolov, imaš 5% ljudi koji se uopće na obraća na zakon i kojima je sve ravno, 5 ljudi na ciloj Neretvi, trebalo bi uć u taj mozak, ja nisam doktor...(…) Nećeš ga uhvatit, mislim da i policija to izbjegava. Takav će uvatiti 15 lisaka i neće on poslušat zakon, za razliku od sviju drugih, on ide glavom kroz zid, on je spreman tući za to brajo, zato ja govorim da se bojim za život ovoga policajca. Njegov cili život se svodi na to, njega jedino što drži na životu je to. To je pravi krivolov, isključivo je ekonomski, triba ga riješiti, ovu petoricu ćemo poslat na ličenje (*op.a. liječenje*), neka struka da svoje mišljenje i onda ćemo ovo lako kontrolirati, nije to veliko područje da se ne da kontrolirati, dva čovika to mogu, prejednostavno. Daj mu neku markicu, neka plati neku članarinu i onda neka stoji u vodi cilu noć i ti kontroliraj jel ubija 1,2, 5 lisaka, sve se to može i to treba tako.

Tih 5% ne radi se tu o mitu i korupciji u policiji ili bilo koga, nego nemaju pristup, oni su takvi, oni se pojave ko duhovi, izađu ko duhovi. Oni znaju da su oni, ali ih nikad ne ulove.“ Predstavnik MO Komin tvrdi da su krivolovci tih 5% ljudi iz rata, moguće s PTSP-ijem i da je to sve vrlo teško. „Vjerujem da bi edukacija napravila puno, sigurno, ali to je nemoguća misija, i ja sam molija da se rade neke stvari, da se vrate stare alatke u dolinu Neretve, zločin je imat oni aparat.. Ne znam ima li 10% lovaca, ma nema, 5% lovaca koji će uzet onu ćukalicu od trske i on nju doziva, e, da vidim kako bi onda, svi ti policajci, krivolovci, nitko, nitko neće ni ići, jer nema šanse, on to ni ne zna, to znaju još naši stariji i to je to, posebno sad kad je protok vrimena napravija svoje... koliko ima da se koristi taj aparat, to triba uništiti, tu oni tribaju radit, uništi ga, a dozvoli ovomu ovdje što je doša iz Australije, Njemačke, on je naučija na to...tako vratimo se našim vrijednostima, običajima i onda će ljudi bit zadovoljni i ići iz gušta kako se ide“.

3.6. Prioriteti i prepreke u rješavanju problema krivolova ptica u dolini Neretve

Prema rezultatima istraživanja izloženim u Tablici 10 ključne prepreke za uspješno sprječavanje krivolova u dolini Neretve je u prvom redu „nedostatan broj čuvara prirode na terenu“, što smatra 41,4% ispitanika. Sljedeći ključni izazov za uspješno sprječavanje protuzakonitog lova ptica je „nedovoljna svijest građana o tom problemu“, što tvrdi 32,7% anketiranih, dok četvrtina onih koji su sudjelovali u istraživanju (po 25%) smatra da su ključne prepreke „manjak kapaciteta policije za suzbijanje krivolova“ i „tradicija i običaji“. Nešto manje od petine ispitanika smatra da su prepreke još i „loše pravosuđe“ (24%), „loša zakonska regulativa (23,1%) i „nemotiviranost inspekcije za zaštitu prirode da spriječi krivolov“ (22,1%). „Manjak volontera zaštitu prirodnih staništa ptica“ ispitanici vide kao najmanje izraženu prepreku za sprječavanje krivolova (samo 4,8% ispitanika), što može značiti da građani smatraju da takvih volontera ima dovoljno ili da nisu relevantni faktor u rješavanju tog problema. Osim navedenih prepreka, ostavljena je mogućnost da ispitanici dodaju i druge prepreke koje smatraju važnima i tako su naveli još: „smanjenje područja gdje se smije loviti“, „krivolov nije problem“, „nema kadra općenito, inspekcija i jedna i druga“, „da lovočuvari rade svoj posao“, „krovna organizacija koja bi bila zadužena, kao da je ovo park prirode samo za ovo područje“, „manjak lovočuvara“.

Tablica 10. Ključne prepreke za uspješno sprječavanje krivolova ptica u dolini Neretve

Što smatrate ključnim preprekama za uspješno sprječavanje krivolova ptica u dolini Neretve? Molim Vas odaberite do tri odgovora	% (N=104)
Nedostatan broj čuvara prirode na terenu	41,4%
Nedovoljna svijest građana o tom problemu	32,7%
Manjak kapaciteta policije za suzbijanje krivolova	25,0%
Tradicija i običaji	25,0%
Loše pravosuđe	24,0%
Loša zakonska regulativa	23,1%
Nemotiviranost inspekcije za zaštitu prirode da spriječi krivolov	22,1%
Manjak suradnje institucija nadležnih za suzbijanje krivolova	19,2%
Teško otkrivanje samog krivolova	17,3%
Nemotiviranost lovne inspekcije za suzbijanje krivolova	15,4%
Nešto drugo	5,8%
Manjak volontera za zaštitu prirodnih staništa ptica	4,8%
Ne zna	1,9%
Nema prepreka	1,0%
Odbija odgovoriti	1,0%

Ključnim preduvjetima za uspješno suzbijanje krivolova ptica najveći broj ispitanika smatra: "strože i više novčane kazne za krivolov ptica" (njih 45,2%); "ostvarenje bolje suradnje policije s drugim nadležnim institucijama za suzbijanje krivolova" i "educirati građane i javnost na temu krivolova ptica (njih 34,6%); "strože i više novčane kazne za trgovce koji prodaju ilegalno ubijene ptice" (njih 30,8%). Da bi se "promocijom lova dozvoljenim sredstvima i na dozvoljenim područjima" poboljšali preduvjeti za uspješno suzbijanje krivolova ptica smatra 28,9% ispitanika. Osim navedenih preduvjeta, ostavljena je mogućnost da ispitanici dodaju i druge ideje koje smatraju da bi doprinijele uspješnom suzbijanju protuzakonitog lova na ptice i tako su ispitanici naveli još: "od bezvrijedne trske napraviti ribnjake gdje će se ptice leći, jer u postojećem blatu osim na mjestima gdje lovci pokose ne može ništa živiti", "edukacija lovaca", "više kazne za ubijanje i trgovce", "suradnja s lovačkim udrugama". Najmanji broj ispitanika smatra da bi unaprijeđenje rada pravosuđa doprinijelo uspješnijem suzbijanju krivolova ptica. To smatra samo 4,8% anketiranih.

Tablica 11. Ključni preduvjeti za uspješno suzbijanje krivolova ptica

Što smatrate ključnim za uspješno suzbijanje krivolova ptica? Molim Vas odaberite do tri odgovora	% (N=101)
Strože i više novčane kazne za krivolov ptica	45,2%
Ostvariti bolju suradnju policije s drugim institucijama nadležnim za suzbijanje krivolova	34,6%
Educirati građane i javnost na temu krivolova ptica	34,6%
Strože i više novčane kazne za trgovce koji prodaju ilegalno ubijene ptice	30,8%
Promovirati lov dozvoljenim sredstvima i na dozvoljenim područjima	28,9%
Povisiti životni standard tako da ljudima ne bude potrebna dodatna zarada od ubijanja i prodaje ptica	22,1%
Promovirati održivi razvoj	21,2%
Povećati svijest o isplativosti promatranja ptica kao vida turističke ponude	17,3%
Pojačati kapacitet policije	16,4%
Unaprijediti rad pravosuđa	14,4%
Nešto drugo, što?	4,8%
Ne zna	1,0%
Odbija odgovoriti	0,0%

Prilog 1. Regresijski model: konzumacija liski.

Konзумiraju li liske	<i>ne</i>	
	<i>da</i>	3.4670
Spol	<i>Ž</i>	
	<i>M</i>	1.6285**
Dob		0.0104
Obrazovanje	<i>Niže (do završene srednje škole)</i>	
	<i>Više (viša škola ili fakultet)</i>	-0.4045
Dohodak kućanstva		-0.0171
Oblik rada	<i>Zaposleni na neodređeno</i>	
	<i>Ne rade</i>	0.3311
	<i>Rade na određeno, sezonski ili povremeno</i>	1.2690*
Ljudi imaju pravo mijenjati prirodni okoliš prema svojim potrebama		-0.1434
Prirodni resursi doline Neretve ograničeni su i zato je važno voditi brigu o očuvanju ekosustava		-0.7377
Prirodne ljepote doline Neretve podižu kvalitetu mog života		-0.1162
Stanovnici doline Neretve imaju pravo neograničeno koristiti prirodne resurse za ekonomsku dobit		-0.2872
N		102
AIC		136.44
Pseudo R2		0.2176
AUC		0.7637

** p < 0,001, * p < 0,05

Referentna kategorija u kurzivu.

1=uopće se ne slažem, 2=ne slažem se, 3=niti se slažem niti se ne slažem, 4=slažem se, 5=u potpunosti se slažem

4. Bibliografija

Agencija za zaštitu okoliša (2005): Kartiranje i procjena ekosustava i njihovih usluga u Hrvatskoj, Zagreb.

Barcaa, Benjamin, Lindon, Adrien, Root - Bernstein Meredith (2016):

„Environmentalism in the crosshairs: Perspectives on migratory bird hunting and poaching conflicts in Italy”, Global Ecology and Conservation 6, 189–207.

Brochet et. al (2017): *„Illegal killing and taking of birds in Europe outside the Mediterranean: assessing the scope and scale of a complex issue”*, Cambridge University Press, DOI: 10.1017/S0959270917000533

Čaldarović, Ognjen (2006): *„Socijalni aspekti za stjecanje uvjeta za proglašenje dijela ušća Neretve Parkom prirode”* - sociološka studija (50 str.)

Čaldarović, Ognjen (2006): *„Transkripti intervjuja i sastanaka fokus grupa održanih u periodu 3.-7.srpnja 2006. g. u području delte Neretve uz sudjelovanje O. Čaldarovića. D. Markovića i K. Leke”*

Hazdovac Bajić, Nikolina (2020): *„Istraživanje percepcija i stavova ciljanih skupina na Lastovu – prva dionica”*, Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar”, Dubrovnik.

Javna ustanova za upravljanje zaštićenim dijelovima prirode Dubrovačko-neretvanske Županije (2019): *„Plan upravljanja zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže Delta Neretve 2018. - 2027”*, Dubrovnik.

Jenkins et al. (2017): *“Exploring differences in stakeholders’ perceptions of illegal bird trapping in Cyprus”*, Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine, 13:67.

Karris, Georgios, Martinis, Aristotelis, Kabassi, Katerina, Dalakiari Aggeliki & Korbetis, Malamo (2018): *„Changing social awareness of the illegal killing of migratory birds in the Ionian Islands, western Greece”*, Journal of Biological Education, DOI:10.1080/00219266.2018.1554597

Mondain-Monval, Jean-Yves (2011): *„Hunting in Mediterranean wetlands and its cultural aspects - Culture and Wetlands in the Mediterranean: an Evolving Story”*, 198-210.

Stui, M.A.M., Baker, C.J. and Oosterberg, W. (2002): „The Socio-economics of Wetlands“, Wetlands International and RIZA, The Netherlands.

Šarć Kapelj, I. (2020): „Protuzakoniti lov ptica u Hrvatskoj: stavovi i potrebe policijskih službenika“. U D.Novak (ed.) Zbornik radova 6. Istraživačkih dana Visoke policijske škole u Zagrebu „Idemo li ukorak s novim sigurnosnim izazovima?“ Zagreb, 2019.

Štefani, Krivanek, Žeger Pleše, Čaičić, Zupan, Preininger, Opačić, Vitas, (2020): „*Stručna podloga za izmjenu granica Posebnog ihtiološko-ornitološkog rezervata jugoistočni dio Delte Neretve, izmjenu granica i prekategorizaciju Značajnog krajobraza Modro oko i jezero uz naselje Desne te zaštitu područja Kuti u kategoriji posebnog ornitološkog rezervata – II. Izmjene*“, Zavod za zaštitu okoliša, Ministarstvo za zaštitu okoliša, Zagreb.

Udruga Biom (s.a.) Adriatic flyway 4 kroz Biomove strategije. Udruga Biom, Zagreb.

Udruga Biom (s.a.) Zaštitimo jadranski seobeni put - Delta Neretve. Udruga Biom, Zagreb.

Udruga Biom (s.a.) Zločini protiv prirode. Udruga Biom, Zagreb.

euRONATUR

